

Karaimikos tyrėja ir saugotoja dr. Halina Kobeckaitė teigia: „Karaimai Lietuvoje nei svečiai, nei diaspora, nei imigrantai. Savo nacionaline kultūra bei kalba jie išsiskiria bendrame Lietuvos kultūros fone, bet yra labai gerai integravęsi į daugiakultūrę Lietuvos terpę, ir vargu ar jiems kada buvo kilęs net teorinis klausimas, kaip „įsirašyti“ į nacionalinę krašto kultūrą. Per šešis šimtus gyvenimo Lietuvoje metus karaimams nuolat rūpėdavo kitas klausimas – kaip kiekvienoje dominuojančioje nacionalinėje krašto politinėje sistemoje išsaugoti savo tautinį tapatumą, gimtąją kalbą, savo kultūrą“.

Lietuvoje gyvena daugiau kaip 200 karaimų tautybės žmonių, daugiausia jų įsikūrę Vilniuje, Trakuose, Panevėžyje.

Žvilgtelėkime į jų būtovės gelmes ir šių dienų aktualijas.

Karaimai Lietuvoje gyvena daugiau kaip 625 metų, tai yra viena iš pirmųjų istorinės Lietuvos etninių bendruomenių. 1397–1398 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas iš Krymo atkėlė ir Trakuose įkurdino 380 karaimų šeimų. Trakai buvo pirmoji bendruomenės įsikūrimo vieta, šis miestelis per visą laiką išlaikė tiek savo administracinę svarbą, tiek ir emocinę trauką. Vėliau karaimų gyvenvietės kūrėsi Lietuvos šiaurėje, svarbiuose valstybės pasienio regionuose – Biržuose, Uplyje, Naujamiestyje, Panevėžyje ir kt.

Į Abiejų Tautų Respublikos Ketverių metų seimą kreipdamiesi karaimai pirmą kartą teigė: „Į Lietuvą buvome atvesti Vytauto, o Jogailos – į Lenkiją, ir nuo to laiko kelis šimtmečius gyvename Voluinės sostinėje Lucke, o Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje – Trakuose, Panevėžyje ir Naujamiestyje“.

Lietuvos karaimai priklausė kariškių ir civilių luomams, buvo ištikimi Lietuvos valdovams, ėjo pilių sargybą, dirbo valdovų daktarais, vertėjais. Didesnė karaimų dalis buvo civiliai ir daugiausia dirbo žemę, kuri bendruomenės reikmėms buvo išskirta šiaurinėje Trakų miesto dalyje (Karališkieji laukai) dar Vytauto laikais. Pagrindinis karaimų verslas buvo daržininkystė. Dar verstasi amatais, smulkia prekyba.

Teisinę karaimų bendruomenės – džymat – padėtį nustatė valdovų privilegijos. Viena iš jų, Kazimiero Jogailaičio 1441 m. privilegija, garantavo karaimų bendruomenei savivaldą, kuria jie naudojosi iki pat XVIII a. pabaigos.

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto ir karaimų santykiai visada buvo geri. Tai liudija ir iki šiol karaimų išsaugota pagarba Vytautui, net savotiškas jo kultas (pasakojimai, legendos, eilėraščiai), dažnas karaimas namuose turi Vytauto portretą. Vytauto – karaimų globėjo ir užtarėjo – siužetai yra dažni vėlesnių laikų karaimų žodinėje tradicijoje, legendose ir grožinėje kūryboje.

Per šimtmečius karaimų bendruomenės gyvenimas koncentravosi Trakuose, kurie tebėra Lietuvos karaimų administracinis ir dvasinis centras. Čia 1989 m. surengtas pirmasis tarptautinis karaimų suvažiavimas, kuriame dalyvavo per 500 karaimų iš Lietuvos, Lenkijos, Rusijos, Ukrainos. Prasidėjus Lietuvos tautiniam atgimimui, karaimai 1988 m., vieni iš pirmųjų, susibūrė į visuomeninę organizaciją – Lietuvos karaimų kultūros bendriją. Bendrija aktyvią veiklą, skirtą išsaugoti ir puoselėti karaimų etinį ir kultūrinį savitumą, vykdo iki šiol. Vilniuje veikia karaimų religinė bendruomenė ir yra viena iš valstybės pripažintų 9 tradicinių religinių bendruomenių. Jai, kaip nuo XIV a. Lietuvoje egzistavusios karaimų religinės bendruomenės teisių perėmėjai, juridinis statusas suteiktas 1992 metais.

Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, sustiprėjo domėjimasis karaimų kalba, išaugo poreikis jos mokytis. 1990 m. išleistas praktinis karaimų kalbos (Trakų dialekto) pradžiamokslis „Mien karajče ūrianiam“ („Aš mokausi karaimiškai“), vėliau – žodynai, pasikalbėjimų knygelės. Mokslininkai orientalistai pažymi, jog „karaimai, kurių planetoje beliko vos keli tūkstančiai, yra paveldas kultūros, nepaprastai įdomios tiek etniniu, tiek kalbiniu požiūriu, kurios ištakos siekia ankstyvuosius viduramžius“ ir tarp kelių dešimčių tiurkų kalbų pasaulyje „karaimų kalba užima ypač svarbią vietą tiek dėl savo archaiškumo ir grynumo, tiek dėl formų ir leksikos gausos“.

Karaimų kalba priklauso tiurkų kalbų Vakarų kipčiakų grupei ir yra įrašyta į UNESCO pasaulio nykstančių kalbų sąrašą.

Karaimų tikėjimas – karaizmas, kurio pagrindas yra Senasis Testamentas, o karaimų moraliniu kodeksu laikomas Dekalogas, t.y. Dešimt Dievo įsakymų ir Dešimt tikėjimo principų. Kristus ir Mahometas karaimų religijoje pripažįstami krikščionių ir musulmonų Pranašais. Meldžiamasi kenesose, turinčiose šventovės reikšmę. Per amžius šventovės lankymas, bendra malda gimtąja kalba, religinių švenčių ir apeigų laikymasis daugumai karaimų turėjo gilią simbolinę ritualinę prasmę. Pirmoji kenesa Trakuose pastatyta Vytauto laikais (ji neišliko). Naujausia Lietuvoje yra Vilniaus kenesa. Karaimų religinė tradicija, sovietmečiu itin ribota, nutrūkusi nebuvo – šventės ir apeigos rengtos slaptai, o Trakų kenesa buvo vienintelė Europoje veikianti karaimų šventovė.

Prie karaimų tapatybės formavimo labai prisidėjo eruditas, poliglotas, diplomatas XX a. pradžios karaimų dvasininkas Chadži Seraja Šapšalas. Jo dėka XIX amžiaus pabaigoje užsimezgęs kultūrinis karaimų sąjūdis XX amžiuje įgavo visiškai naują formą, iš kurios netruko susiformuoti aiškiai apibrėžta, turinti savo simbolius ir raiškos būdus tapatybė.

Šalia aukščiausiojo dvasininko Chadži Serajos Šapšalo viena iš šviesiausių XX a. karaimų tautos asmenybių buvo ir tebėra pirmojo ryškumo žvaigždė – kalbos puoselėtojas, švietėjas, folkloristas, poetas, dramaturgas, vertėjas ir beveik 60 metų Lietuvos karaimų vyresnysis dvasininkas Simonas Firkovičius (1897–1982).

Šiuo metu karaimų bendruomenė yra išlaikiusi savitumą, tradicijas, papročius. Nors išeiviai karaimai svetur gyvena jau daug laiko, tačiau Trakai ir Vilnius neprarado istorinės ir religinės reikšmės. Nuo 1989 m. minimos garsių karaimų sukaktys, veikia karaimų vaikų ir jaunimo šokių ansambliai „Sanduhač“ (Lakštingala) ir „Birlik“ (Vienybė), veikia sekmadieninė mokykla, karaimų kalbos vasaros kursai.

Karaimų gyvenimo Lietuvoje realijas liudija įvairūs parodoje eksponuojami itin informatyvūs leidiniai: monografijos, istorinės studijos, čia gausu mokslinių straipsnių, meno bei grožinės literatūros. Tai puiki proga apžvelgti karaimų bendruomenės prasmingą ir turiningą nueitą kelią, kupiną reikšmingų darbų ir praeityje, ir dabar.

Ženklią parodos dalį sudaro spaudiniai karaimų kalba, liudijantys turtingą literatūrinį paveldą įvairiomis kultūros sklaidos kryptimis, – karaimų poezijos rinkiniai, senosios poezijos vertimai į lietuvių kalbą, maldaknygės karaimų kalba, kalbos vadovėliai, pasikalbėjimų rinkiniai, pasakojimai ir kt.

Žurnalistas, politikos apžvalgininkas Česlovas Iškauskas teigia: „Mes noriai nagrinėjame tautinių mažumų istoriją, jų papročius, tikėjimą, gėrimės jų kultūrinio palikimu, tačiau šios senos Lietuvos

bendrijos likimas mus įpareigoja ir rūpintis tuo paveldu, branginti jų indėlį į Vytauto, LDK ir dabartinės valstybės plėtrą“.

Kviečiame minėti Lietuvos karaimų jubiliejų drauge ir tikimės, kad parodoje pateiktos žinios apie išlikusį ir puoselėjamą turtingą kultūros paveldą bus įdomios visiems, kurie nori pažinti šios mūsų tautos praeitį, dabartį ir numatyti ateitį. Paroda vyks iki rugsėjo 1 d.

Parodą ir informaciją parengė Vartotojų aptarnavimo skyriaus vyr. bibliotekininkė Birutė Urbanavičienė; parodą apipavidalino dizainerė-maketuotoja Jūratė Kirtiklytė.

Parengta pagal:

Kobeckaitė, Halina. Lietuvos karaimai : totorių ir karaimų įsikūrimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje 600 metų jubiliejaus leidinys. Vilnius, 1997.

Serajos Šapšalo karaimikos rinkinys / sudarytojas Žygintas Būčys. Vilnius, 2003.: iliustr.

Bendžius, Simonas. Istorikė: karaimai – Rytų Europos fenomenas. Iš: <https://www.bernardinai.lt/2014-06-22-istorike-karaimai-rytu-europos-fenomenas/>

Iškauskas, Česlovas. Karaimų atsiradimas ir įsitvirtinimas Lietuvoje. Iš: <http://www.voruta.lt/ceslovas-iskauskas-karaimu-atsiradimas-ir-isitvirtinimas-lietuvoje-i/>

Karaimai. Iš: <https://tmde.lrv.lt/lt/tautines-bendrijos/tautiniu-mazumu-organizacijos/karaimai>

Kobeckaitė, Halina. Karaimiškųjų knygų leidyba: raida ir dabartis. Iš: [file:///D:/User%20files/Desktop/10024-Article%20Text-9957-1-10-20160623%20\(1\).pdf](file:///D:/User%20files/Desktop/10024-Article%20Text-9957-1-10-20160623%20(1).pdf)

Kobeckaitė, Halina. Karaimų ir lietuvių poezijos sąlytis (I). Iš: <https://www.bernardinai.lt/2020-04-28-karaimu-ir-lietuviu-poezijos-salytis-i/>

Trakai yra tikroji pasaulio karaimų sostinė. Iš: <http://www.voruta.lt/trakai-yra-tikroji-pasaulio-karaimu-sostine/>

Troskovaitė, Dovilė. Modernios karaimų tapatybės kūrimas XX a. pradžioje. History: A Collection of Lithuanian Universities' Research Papers / Istorija: Lietuvos aukstuju mokyklų mokslo darbai. 2013, Issue 90, p3-13. 11p. Iš: <https://web.p.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=0&sid=5f0dc9ad-a69f-4363-9223-4f34513b6e52%40redis&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=93883323&db=asn>

Voruta. Iš: <https://www.voruta.lt/karaimai-amziu-skerskelese/>